

TÜRK DÜNYASI
ТҮРКІ ӘЛЕМІ
ТӨРКІ ДОНҖЯҢЫ

IV. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

26-28 NİSAN 2017

NIĞDE

Avrasya Üniversitesi Kazan Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi **Bakü Avrasya Ü**
sitesi Ömer Halisdemir Üniversitesi M. Akmulla **Başkurt Devlet Pedagoji Unive**
Kazan Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi **M. Akmulla Başkurt Devlet Pedagoji**
Bakü Avrasya Üniversitesi **M. Akr** **Başkurt Devlet Pedagoji Ünive**
Pedagoji Üniversitesi **Ömer Halisdemir**
Pedagoji Üniversitesi **M. Akmulla Başkurt**
Avrasya Üniversitesi Ömer Halisdemir Üniversitesi **K**
Kazan Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi **Ömer Halisdemir**
Ömer Halisdemir Üniversitesi **M**
Başkurt Devlet Pedagoji Üniversitesi **Bakü Avrasya Ü**
Avrasya Üniversitesi

Ömer Halisdemir Üniversitesi

Bilimin Aydınlığında Yeni Ufuklara Doğru

AA

**IV. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU**

BİLDİRİLER KİTABI

CİLT 1

Handwritten signature

İÇİNDEKİLER

Contents

	Sayfa/Page
Kurullar	I-IV
Ön Sözlür	V-XVIII
Abdullah ELCAN Altaylı Yazar Tanıspay Şinjin Ve İris Ekelgen İjemci "Mutluluk Getiren Umut" Adlı Hikâyesi <i>Altaic Writer Tanispay Shinjin and His Story: Iris Ekelgen İjemci</i>	1-10
Ahmet BURAN Türklük Bilimi/Türkoloji Terimi Üzerine Bir Değerlendirme <i>An Evaluation on the Term Turcology</i>	10-14
Ahmet GÜZEL Abbasî Halifeleri Ebû Ca'fer El-Ansûr Ve Muhammed El-Mehdî'nin Türklerle İlişkileri <i>Relationships of the caliph of Abbasians who Abu Ca'fer al-Mansur and Muhammed al-Mehdi to the Turks</i>	
Ahmet OĞUZ Harbi Sonrası Balkanlardan Yapılan Göçlere Meclis-i Mebusan'ın Tepkisi <i>The Response of the Mission in the Municipality after Ottoman Russian Harbor</i>	23-32
Ahmet Burçin YERELİ Osmanlı Kadı Sicillerinde Faiz Uygulamaları: Altuğ Murat KÖKTAŞ Örnek Kararlar Üzerinden Bir İnceleme Ali Gökhan GÖLÇEK <i>Interest Implementations in Kadi Registries on</i> Bilal GÖDE <i>Ottoman: A Review with Sample Decisions</i>	33-42
Ali Berat ALPTEKİN Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Menkıbe ve Mitoloji Açısından Değerlendirilmesi <i>The Evaluation of Dîvânu Lugâti't-Türk Regarding Religious Epic Mythology</i>	43-50
Ali İhsan KOLCU Türk Dünyası Mukayeseli Edebiyat Çalışmaları Hakkında Teklifler ve Cengiz Aytmatov Örneği <i>Model of Chingiz Aitmatov and Suggestions about Comparative Literature of Turkish World</i>	51-60
Altynay TYMBOLOVA Deyimlerdeki Anlamları Eskimiş (Arkaik) Kelimeler <i>Archaism Words in Idioms</i>	61-68
Aydan UMUDOVA Türk Edebîyyatı Tarixinde Türkçü-Milliyetçi Yazıçılar <i>The Turkist-Nationalist Writers in the History of the Turkish Literature</i>	69-78
Aydın BEDEN "Bildiriş" Qəzeti və Mirzəbala Məhəmməd-İlahə KHANTAMİROVA zadənin Azərbaycan Cümhuriy-yətinin Quruluşuna Dair Görüşləri <i>"Bildiriş" Newspaper and the Thought of</i>	79-86

	<i>Mirzabala Mahammadzada about the Creation of Azerbaijan Democratic Republic</i>	
Aykut KİŞMİR	Türkçe ve Urdu Dili Arasındaki Tarihsel Etkileşim: Ünlemlerde Benzerlikler <i>Historical Bonds Between Turkish and Urdu Language: Similarities in Interjections</i>	87-90
Ayşe ATAY	Resul Rıza'nın Poetikasında Gelenek ve Modernizm <i>Tradition and Modernism in the Poetry of Resul Rıza</i>	91-98
Ayşe CENGİZ	Mitolojik Ülker Yıldızının Dîvân Şiirine Yansımaları <i>The Reflections of the Orion Constellation</i>	99-106
Aysel AHMEDOVA	Orhon Yazıtlarında Çatı Kavramından Bağımsız Olarak Fiilden Fiil Yapan Ekler <i>Deverbal Verb Forming Suffixes Apart from the Category of Voice</i>	107-112
Ayşen MƏMMƏDRZAYEV	Ədəbiyyatda Real Zaman və Bədii Zaman <i>The Real and Artistic Time in Literature</i>	113-120
Bəhmənli ZİYA	Şəxs Adları Lüğətlərində Türk Mənşəli Adlar <i>The Names of Turkish Origin in the Dictionaries of Personal Names</i>	121-124
Bekir ÇINAR	Türk Mitolojisindeki Geyiğin Fuzûlî'nin Şiirlerinde Ahuya Dönüşmesi <i>Turning the Deer in Turkish Mythology to Gazelle in Fuzûlî's Poems</i>	125-130
Bəsirə ƏZİZƏLİYEVƏ	H.Cavid və Mühacir Ərəb Yazıçılarının Yaradıcılığında Milli Dəyərlər və Qərb Təsiri Məsələsi <i>National Values and Western Influence in the Works of Hüseyn Cavit and Migrant Arabic Writers</i>	131-136
Bestami BİLGE	Ahmedî, Rahmî ve Münîrî'nin Nergis Redifli Kasidelerinin Karşılaştırılması <i>The Comparison of Ahmadi, Rahmi and Munirri's Daffodil Red Curtains</i>	137-144
Botagöz SAZAYEVA	Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kazak Dilinin Genel Durumu <i>In the Republic of Kazakhstan General Appearance of Kazakh Language</i>	145-150
Burabiye RECEBOVA	Ali Şir Nevaî ve İmam Buharî <i>Alisher Navai and Imam Bukhari</i>	151-154
Burcu ÖZDEMİR	Azerbaycan'da I. Beş Yıllık Plan Dönemi ve Sovyet Çocuklarının Ekonomiye Yardımları <i>First Five-Year Plan Period in Azerbaijan and the Economic Benefits of Soviet Children</i>	155-162

Çiçek HÜSEYNOVA	Çağdaş Azerbaycan Nesrinde Estetik Detayın Sembolleşmesi	163-166
	<i>Symbols of the Literary Detail in the Modern Azerbaijani Prose</i>	
Çiğdem ÇELİK	Özbek Yazar Mirzakelan İsmailî	167-174
	<i>Uzbek Author Mirzakelan İsmailî</i>	
Dilber TAHİROĞLU	Sait Faik'in Hikâyelerinde Gayrimüslim Tipler ve İşlevleri	175-184
	<i>Non-muslim Types and Their Functions in the Stories of Sait Faik</i>	
Dilrabo ABDAZİMOVA	Cedid Dönemi Türkistan'da Önemli Şahıslardan Hacı Muin İbn Şükrulla	185-188
	<i>Haji Muin Ibn Shukrulla as a Significant Person in Cedit Period in Turkistan</i>	
Dilrabo Badiiy Matnni Shakllantirishda Toponimlarning ANDANIYAZOVA O'mi		189-194
	<i>The Role of Toponyms in Forming the Literary Text</i>	
Elçin ESMER	Orhun Yazıtları, Kanun-i Esasiye ve 1921 Teş-	195-204
Tuğba ÇELİK	kilat-ı Esasiye Kanunu'na Dilbilimsel Bir Bakış	
	<i>Linguistic Analysis of The Orkhon Inscriptions, The First Ottoman Constitution of 1876 and the Constitution of 1921</i>	
Elçin YILMAZKAYA	Çuvaşçanın Dil İlişkileri	205-212
	<i>Language Contacts of Chuvash</i>	
Elmira Vücutnamələrdə Ənənəvi Usluba Sadiqlik MƏMMƏDOVA EKEÇ (Aşiq Ağaların "Oyandim" Şeiri Əsasında)		213-218
	<i>The Loyalty of Traditional Style in Vujud-namas on the base of Poem of "Oyandim" of Ashug Aghalar)</i>	
Emine Nur ATA	Masalların Bünyesinde Destan İzleri Görülebilir mi?	219-226
	<i>Could Traces of Epics Be Found in Tales?</i>	
Emrah YILMAZ	Azerbaycan Şairi Mikâil Müşfik ve Türkmen Şairi Gurbannazar Ezizov'un Şiirlerinde Sosyalizm Temalı Metaforik Unsurlar	227-236
	<i>Azerbaijan Poet Mikail Müşfik's And Turkmen Poet Gurbannazar Ezizov's Socialism-based Metaphorical Elements in Poetry</i>	
Ercan ER	Hukukun Dili Üzerine	237-250
	<i>On the Language of Law</i>	
Erhan GİRAY	Özbek Yazar Pirimkul Kadirov ve Ümit (İlinj) Hikâyesi	251-260
	<i>Uzbek Author Pirimkul Kadirov and Ümit (İlinj) Story</i>	

Erkan HİRİK	Türkçe Mental Fiillerde 'Çok Katmanlılık'	261-268
Tuğba ÇOLAK	'Multi-layerity' in Turkish Mental Verbs	
Faruk ÇOLAK	Kazakça Hallac-ı Mansur Kıssası	269-274
	<i>The Hallac-ı Mansur Parable in Kazakh</i>	
Fatih ATABEK	Tezkirelere Göre İsfahanlı Divan Şairleri	275-280
	<i>Divan Poets from Isfahan According to Tezkires</i>	
Fatma AÇIK	-v+ çi (-v +chi) Fiilden İsim Yapma Ekinin Özbek Türkçesinde Görünümleri Üzerine	281-288
	<i>In the Uzbek Turkish Views of the Appendage of -v+ çi (-v +chi) which is Make Naun from Verb</i>	
Ferah CELİL	İlkel Yazının Majik Funksionlari (Türk ve Skandinav Epik Metnlerinde)	289-294
	<i>Majic Functions of the First Scripts (In Turkic and Scandinavian Epic Texts)</i>	
Filiz Meltem	Özbek Türkçesinde -sA Ekinin İşlevleri	295-304
ERDEM UÇAR	<i>The Function of Suffix -sA in Uzbek Turkish</i>	
Gıyasettin AYTAŞ	Türkiye Dışındaki Türkler'e Türkçe Öğretiminde Temel Yaklaşımlar ve Çözüm Önerileri	305-316
	<i>Basic Approaches to Teaching Turkish Lan- guage to Turkish People Living out of Turkey and Solution Offers</i>	
Gökhan BİLGİÇ	Yunus Emre Dîvânı'nda ve Dîvân-ı Hikmet'te Ateş Kavramı	317-326
	<i>The Concept of Fire in Poets of Yunus Emre and Dîvân-ı Hikmet</i>	
Gülken HÜSEYNOVA	Şekspirin "Hamlet" Faciə-Dramında Fəlsəfi Meyarlar Olum Ya Ölüm	327-334
	<i>Philosophical criteria in Shakespeare's tragedy- drama "Hamlet" To be or not to be</i>	
Gulshat SHAIKENOVA	Kazak Dünya Görüşünü Kalemile Yaşatan Yazar	335-338
	<i>Writer Who Lives Kazakh World Outlook with His Works</i>	
Günel MƏMMƏDOVA	Azərbaycanda Multikulturalizm: Tarix və Müasirlik	339-342
	<i>Multiculturalism in Azerbaijan: History and Modernity</i>	
Günel ŞIXALIYEVA	Əli Bəy Hüseynzadənin Məqalələrində Bədii Tərcümənin Nəzəri Əsasları	343-348
	<i>The Theoretical Mainlines of the Art Traslation in Articles of Ali Bey Huseynzade</i>	
Güven DİNÇ	XIX. Yüzyıl Başlarında Kıbrıs Türk Toplumun- da Mehir Uygulaması (1800-1825)	349-358
	<i>At the Beginning of XIXth Century, the applica-</i>	

- tion of Mehir in Cyprus Turkish Society (1800-1825)*
Hadi AVA Abılay Döneminde Orta Cüz'ün Çarlık Rusya 359-368
Toroshan ÖZDAMAR ile Siyasî İlişkileri
- Relations of Political Middle Horda and Tsarism Russian in Abılay's Period*
Hakan YALAP Necati Bey Divânı'nda Mekân Algısı 369-378
- Place Perception in Diwan of Necati Bey*
Hatice İÇEL "Değirmencik" Adlı Kıbrıs Türk Masalından 379-384
Etiyolojik Bir Mit Örneği
- An Etiological Myth Example from the Cyprus Turkish Tale "Değirmencik"*
Hayrunisa TOPÇU Tatar Türkleri Arasında Bir Yenilikçi: Ahmet 385-392
Mithat
- An Innovator Between Tatar Turks: Ahmet Mithat*
Hikmet KORAŞ Ortak Bir Dil İçin Ortak Bir Alfabeye İlk Adım 393-402
- The First Step to a Common Alphabet for a Common Language*
Huseyn AHMADOV Cafer Cabbarlı'nın Dramlarında Enver Paşa 403-410
Karakteri
- The Character of Enver Paşa in Cafer Cabbarlı's Dramas*
İbrahim YILDIRIM Kültürün Metinler Yoluyla Aktarımı Bağlamında 411-418
Türkçe Kitaplarında Geleneksel Çocuk Oyunlarının Yeri
- Transfer Through Cultural Texts: The Place of Traditional Children's Games in Primary School Turkish Books*
Janagül Kazak ve Türk Şairleri Geleneğinde Ahmet 419-426
TURUMBETOVA Yesevi Yolu
- The Path of the Hoca Ahmet Yesevi in Kazakh and Turkish Minstrel Customs*
Gülnaz SATBAY
- Kadri Hüsnü YILMAZ Üzüntülerini Şiire Döken Bir Şair ve Onu Şiirle 427-432
Teselli Eden Padişah: II. Selim ve Manastırlı Celal
- A Poet Who Sang Sorrows with Poetry and the Sultan Who Comforted Him with Poetry: Selim II and Celal from Manastır*
Kamal CAMALOV Molla Nasreddincilerin Milli Basımın Gelişiminde Rolü 433-440
- The Team of "Molla Nasreddin" Role in the Development of the National Press*
Kamila Barbara STANEK Türk ve Leh Atasözlerinde Zenginlik Kavramı 441-452
- The Concept of Richness in Turkish and Polish Proverbs*

Kamile SERBEST	Çağatayca Yazılmış Âşık-Maşukluk Tumarı Üzerine	453-460
	<i>Love Amulets Inscribed with Chagatai Script</i>	
Könül HACIYEVA	Mövlana Cəlaləddin Rumi Məsnəvisinin Cahənşah Həqiqi Yaradıcılığına Təsiri	461-466
	<i>The Influence of Rumi's Mesnevi in The Creative Work by Jahanshah Hagigi</i>	
Lokman TAŞKESENLİOĞLU	16.yy. Halveti Şeyhlerinden Memican Saruhani ve Divanı	467-474
	<i>Memican Saruhani, One of the 16th Century Halveti Cult Sheiks and His Divan</i>	
Lokman TAŞKESENLİOĞLU	Mirze Elekber Sabir ve Türkçe Sevgisi	475-482
	<i>Mirza Alakbar Sabir and Turkish Love</i>	
M. Emin YILDIZLI	Güneş Dil Teorisinin Gelişim Süreci	483-490
Çetin PEKACAR	<i>Development Process of the Sun Language Theory</i>	
Ma'rifjon DUSTMURODOV	Turkiy Tillar Tasnifi Masalaları	491-494
	<i>Classification Matters of Turkic Languages</i>	
Ma'rifjon DUSTMURODOV	Oltoy Nazariyasi	495-498
	<i>The Altai Theory</i>	
Mahmut SARIKAYA	Türk Dili ve Kültürünün "Yukarı İller"deki Terennümü: Sarı Gelin	499-508
	<i>The Reechoing Singing of Turkish Language and Culture in Upper Lands: Sari Gelin</i>	
Meder SALİEV	K.K. Yudahin'in Kırgızca-Rusça Sözlüğünde Geçen Seyrek Kullanılan Kelimeler	509-514
	<i>Rare Words In Yudakhin's Kyrgyz-Russian Dictionary</i>	
Mehmet Nuri ÇINARCI	Safeviler Döneminde Türkçe Yazılmış Bir Yüfus u Züleyhâ: Şemsi'nin Kıssa-i Yüfus'u	515-524
	<i>Yusuf u Zuleyha Written in Turkish in Safavid Period: Story of Yusuf by Şemsi</i>	
Melike Cansu KAYGUSUZ	Azerbaycan Türk Kültür Dergisi'nde Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk	525-532
	<i>Republic of Turkey and Atatürk in the Azerbaijani Turkish Culture Journal</i>	
Merve MENTEŞE	Alp Er Tunga'nın Klasik Türk Şiirindeki İzi: Efrâsiyâb	533-540
	<i>Trace of Alp Er Tunga in Classical Turkish Poetry: Efrasiyab</i>	
Mesut CAN	Horasan'da Karahanlılar Öncesi Türk Varlığı	541-548
Talha FORTACI	<i>Existence of Turks in Khorasan Before the Qarakhanids</i>	
Metin EKİCİ	UNESCO ve Türk Dünyası Ortak Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri	549-556

	<i>UNESCO and Shared Intangible Cultural Heritages in Turkic World</i>	
Metin MENEKŞE	Girit Göçmenlerine Ait 1905 Tarihli Bir Yevmiye Defterinde Tespit Edilen Bazı Bilgiler	557-566
	<i>Some Information about the Cretan Migrants in the A Daily Wage Register Dated Of 1905</i>	
Murat KEKLİK	Mürsel Mecaz Penceresinden Nedim'in Gazelleri	567-574
	<i>Nedim's Lyric Poems/Ghazals through the Lenses of Metonymy</i>	
Mustafa AKKUŞ	Büyük Moğol Hanlarının Hristiyanlığa Bakışı, İlişkileri ve Uygulamaları (1196–1294)	575-584
	<i>Approach, Relationships and Practices of the Great Mongol Khan towards Christianity (1196-1294)</i>	
Muvaffak DURANLI	Yakut Yazar Nikolay Luginov'un "Serge" Adlı Hikayesinde Geleneğin Yansıması	585-590
	<i>Reflection of Tradition in the Story "Serge" of the Yakut Writer Nikolay Luginov</i>	
Nadiya SENÇİLO	Ukrayna ve Türk Edebiyatları: İletişim ve Karşılıklı Etkileşim	591-598
	<i>Ukrainian and Turkish Literatures: Contacts and Mutual Influences</i>	
Nagehan KIROĞLAN	Türk Mitolojisinde At Figürü ve Bu Figürün Bâkî Ve Nedim Dîvânındaki İzleri	599-604
	<i>Horse Figurine in Turkish Mythology and this Figurine Trace of Baki and Nedim Divan</i>	
Natella QULIYEVA	Sərdar Əsədın Yaradıcılıq Dünyası	605-608
	<i>Sardar Asad'S Creativity World</i>	
Nazilə ABDULLAZADƏ	Azərbaycan Mühacir Yazıçısı Ümmülbanunun "Qafqaz Günləri" Romanında Milli-Etnoqrafik Dəyərlər	609-614
	<i>The National Ethnographic Values in the Novel Caucasion Days of Immigration Azerbaijan Writer Ummulbanu's</i>	
Nâzım Hikmet POLAT	Sanatkârlık İçgüdüsiyle Bir Asır Sonrasına Bakmak	615-624
	<i>Looking at a Century Later with the Artistic Instinct</i>	
Nazım KURUCA	Türk Dünyasının Batıya Açılan Tarihî Kapısı: Trabzon Limanı	625-632
	<i>The Seaport of Trabzon: The Historical Door of the Turkish World Opening to the West</i>	
Nebahat ERDEM	Heratlı Divan Şairleri	633-638
	<i>Poets of Herat</i>	

- Necati DEMİR Güney Azerbaycan Türk Halk Edebiyatında Laylaylar ve Nazlamalar 639-648
Laylay and Nazlama in South Azerbaijan Turkish Folk Literature
- . Neşe HARBALIOĞLU Çağdaş Uygur Edebiyatında Mensur Şiir Türünün Bir Temsilcisi: Ehmet İmin 649-656
A Representative of Prose Poetry Type in Contemporary Uighur Literature: Ehmet İmin
- Neslihan ÜNLÜ Azerbaycan Türklerinin Mücadelesinin Sembolü: Difai 657-664
The Symbol of Azerbaijani Turks' Struggle: Difai
- Nimet ALPASLAN Beş Şehir'de Edebî Muhteva 665-674
The Literary Content in Beş Şehir
- Nuriman ABDUREŞİD «جاللات خېنىم» - نۇرىنمان ئابدۇرەشىد 675-682
The Queen of the Ignorant Land- Jallat Hinim
- Nurettin DEMİR Niğde Altay Köyü Kazakçası Hakkında Bir Ön 683-688
Halemulati MAKESATI Araştırma
A preliminary Study on Kazakh Language in village Altay, Nigde
- Nursal KUMAŞ Vilâyet Salnâmeleri Işığında Osmanlı Dönemi 689-698
Bursa Kütüphaneleri
The Ottoman Period Bursa Libraries under the Light of Vilayet Salnames
- Nursel ÖZDARENDELİ Türk Argosunda Kullanılan Hastalık Adları 699-702
Illness Noun in Turkish Slang

ALTAYLI YAZAR TANISPAY ŞİNJİN VE IRIS EKELGEN İJEMCİ “MUTLULUK GETİREN UMUT” ADLI HİKÂYESİ

Yrd. Doç. Dr. Abdullah ELCAN¹

Özet: Tanıspay Şinjin, bilim adamı/folklorist, kayçı, yazar ve şair kimliğiyle çağdaş Altay edebiyatının önemli isimlerinden birisidir. 1936 yılında doğan Şinjin’in edebi faaliyetleri 1954 yılından başlayarak günümüze kadar devam etmektedir. Şinjin, folklorist kimliğiyle Kalkin, Yalatov, Çernoyeva gibi Altay’ın ünlü kayçılarından destanlar derlemiş ve yayımlamıştır. Aynı zamanda bir kayçı olarak kendisine ait destanlar da kaylamış ve bunları da yayımlamıştır. Bunların yanı sıra Şinjin bir şair ve yazar olarak da eserler vermiştir. Bu çalışmada, Tanıspay Şinjin’in hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra, yazarın 1984-1985 yıllarında kaleme aldığı, yazarın hayatından izler taşıyan, Altay Türklerinin günlük yaşamından kesitler sunan *Iris Ekelgen İjemci* “Mutluluk Getiren Umut” adlı hikâyesi tabli edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Altay Edebiyatı, Tanıspay Şinjin, Iris Ekelgen İjemci.*

Altaic Writer Tanıspay Shinjin and His Story: Iris Ekelgen İjemci

Abstract: Tanıspay Shinjin is one of the most important names of contemporary Altaic literature with both scholarly/folklorist as well as bard, writer and poet identity. Born in 1936, Shinjin’s literary activities began in 1954 and, they have continued until the present day. Shinjin, with his folklorist identity, have compiled and published epics from Altai’s famous poets such as Kalkin, Yalatov and Chernoyeva. At the same time, He have also told and published his own epics as a bard. In addition to these, Shinjin have also given works as a poet and writer. In this study, written in 1984-1985, the story of Iris Ekelgen İjemci “Happiness Brought Hope” which have traces of the writer’s life and present sections from daily life of Altai Turks will be analyzed after informing about the life, art and works of Tanıspay Shinjin.

Keywords: *Altaic Literature, Tanıspay Shinjin, Iris Ekelgen İjemci.*

Giriş

Dilleri ve kültürleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Altay Türkleri günümüzde Güney Sibiryâ bölgesinde Rusya Federasyonu’na bağlı Altay Cumhuriyeti’nde, dağınık olarak da Altay Krayı içinde yer alan Novosibirsk, Barnaul, Biysk şehirlerinde ve Kemerova Oblastı’nda yaşamaktadırlar.

Altay Cumhuriyeti; Mayma, Çoy, Çamal, Şebalin, Turaçak, Oñdoy (Onguday), Kan-Oozı, Ulagan, Köksuu-Oozı ve Koş-Agaş olmak üzere on coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Bu coğrafi bölgeler Rusça “Rayon”; Altayca “Aymak” olarak adlandırılır. Cumhuriyet’in başkenti, ülkenin kuzeydoğusunda bulunan ve eski adı Ulalu olan Gorno-Altaysk’tır.

Çok köklü ve zengin bir sözlü edebiyata sahip olan Altay Türklerinin yazılı edebiyatları 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra oluşmaya başlamış, Sovyetler Birliği döneminde gelişimini sürdürmüştür. Dilek (2003: 254) modern Altay edebiyatını 1. Bolşevik İhtilâli Öncesi Altay edebiyatı, 2. 1930-40’lı yıllardaki Altay edebiyatı, 3. 1950-60’lı yıllardaki Altay edebiyatı, 4. 1970-90’lı yıllardaki Altay edebiyatı olarak dört döneme ayırır. Bu dönemlere 1990’dan günümüze Altay edebiyatı da eklenebilir.

Bu çalışmada Altay Edebiyatının günümüzdeki temsilcilerinden Tanıspay Şinjin ele alınmaktadır. Şinjin’in hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgiler verilecek; sonra-

¹Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü,
a_elcan@hotmail.com

93 HARBİ SONRASI BALKANLARDAN YAPILAN GÖÇLERE MECLİS-İ MEBUSAN'IN TEPKİSİ

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ¹

Özet: Fransız İhtilali sebebiyle ortaya çıkan mikro milliyetçilik Osmanlı Devleti'nde büyük iç savaşlara sebep olmuştur. Balkanlar bu savaşların yaşandığı yerlerden birisidir. Avrupa devletleri Osmanlı Devletinin iç işlerine karışmak için Balkanlardaki azınlıkları kullanmış ve bu azınlıklarla yapılan savaşlara çoğunlukla Ruslar müdahale etmiştir. 1875 tarihinde çıkan isyanlara batılı devletler de karışmış, ardından da Ruslarla 93 Harbi çıkmıştır. Osmanlı için felakete sonuçlanan bu savaş sonunda Balkanlardan ve Kafkaslardan Anadolu'ya büyük göçler yapılmıştır. Özellikle Balkanlardan İstanbul'a akan kitlesel göçler sosyal felakete dönüşmüştür. Rus ve Bulgar ordularının önünden kaçan Müslüman halk açlık, kıtlık ve hastalıklar sebebiyle kitleler halinde ölmüşlerdir. Bu sırada açık olan Meclis-i Mebusan olaylara müdahale etmiştir. Gelen muhacirlere hem yardım etmiş hem de konuyu gündeminde tutarak ilgili çevrelerin dikkatini çekmiştir. Ancak Çerkezlerin Anadolu'ya göçü Müslim ve gayri Müslim mebuslar arasında tartışmalar yaşanmasına sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Balkanlar, Osmanlı, Rusya, Göç, Çerkezler*

The Response of the Mission in the Municipality after Ottoman Russian Harbor

Abstract: The micro-nationalism resulting from the French Revolution caused great civil wars in the Ottoman State. The Balkans are one of the places where these battles live. European states used minorities in the Balkans to intervene in the internal affairs of the Ottoman state. Mostly Russians intervened in the wars with these minorities. The western states were also involved in the rebellions of 1875. Then came the 93 wars with the Russians. At the end of this disastrous war for the Ottomans great migrations were made from Balkans and Caucasus to Anatolia. Especially the mass migrations that flowed from Balkans to Istanbul turned into social welfare. The Muslim people who fled from the front of the Russian and Bulgarian armies died massively due to famine and diseases. In the meantime, the Parliament-i Mebusan intervened in the events. He helped the incoming immigrants and kept them on the agenda and attracted the attention of related circles. Circassians' immigration has caused disputes among the municipalities.

Keywords: *Balkans, Ottoman, Russia, migration, Circassians*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan ulusal milliyetçilik olarak adlandırılan mikro milliyetçiliğin ortaya çıkardığı ayaklanmalarla meşgul olmuştur. Devletin her tarafında görülen ayaklanmalar özellikle Balkanlarda yaşayan etnik gurupların bağımsızlık isteklerine dönüşmüştür. 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Rusya'nın Balkanlardaki etnik unsurları kışkırtması ve bağımsızlık uğruna mücadeleye teşvik etmesi Balkan topraklarını Türklerle balkanlı milletlerin savaş alanı haline getirmiştir. Bu durumdan ekonomik olarak da etkilenen Bulgarlar Osmanlı Devletinden ayrılma kararlılığında olduklarından bağımsızlık istekleri de artmıştır. Siyasi ve etnik ayrılma arzularını ekonomik menfaat alanlarının savaş alanı olması sebebiyle Balkanlı uluslar ekonomik olarak da bağımsızlığa aşırı istekle yaklaşmışlardır(Karpat, 2004: 119). Tabii bu sürece Rusya'nın Panslavist yaklaşımını da eklemek gerekir. Bu durum bölgedeki olayların daha kanlı geçmesinin de sebebi olmuştur. Avrupalı devletlerin

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Tarih Böl. ahmetoguz@nevsehir.edu.tr

dikkati Balkanlarda Osmanlı'dan son olarak pay almasının gereğine inanılan Bulgarlar üzerine daha da yoğunlaşmıştır.

1848 tarihinde Avrupa'da çıkan ihtilâller Osmanlı Devletini de etkilemiştir. Bölgeye Rus müdahalesi yeni bir savaşı doğurmuştur. Kırım Savaşı, savaş öncesinde Balkanlarda Osmanlı Devleti aleyhine çıkan isyanlara Rusya'nın karışması sebebiyle ortaya çıkmıştı. Âlî ve Fuat Paşaların izlediği dış politika ve İngiltere'nin Rusya'nın yayılmasını önleme politikasının bir gereği olarak Osmanlı Devleti tarafında yer alması Rusya'nın Osmanlıya açtığı harbin seyrini değiştirmiştir. Tabii İngiltere dışında Fransa, Avusturya, Prusya ve Piyemonte-Sardinya Krallığının ittifak içinde yer alması dengeleri Türkler lehine değiştirmiştir. Sonuçta Osmanlı Devleti savaştan galip ayrılmıştır. Ancak daha sonra yapılan "93 Harbi"nin sebepleri Kırım Savaşının çıkış sebeplerine benzese de sonuçları aynı olmamıştır. Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı sonunda kabul ettiği İslahat Fermanı benzeri ve daha kapsamlı bir anayasayı yürürlüğe koyarak savaşı önleme taktiği bu sefer başarısız olmuştur. Dış politikada uygulanan bir takım hatalar ve Mithat Paşa'nın keyfi tutumu Rusya ile Osmanlı Devletini karşı karşıya getirmiştir. 1875 tarihinde Balkanlarda Hersek, Karadağ ve Bulgaristan'da çıkan isyanlara Rusya doğrudan karışmış ve Londra Protokolü'nün 12 Nisan'da reddedilmesiyle Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır(Karal, 1988: 40).

Osmanlı Devleti, Balkanlardaki problemi Kafkaslarda da göğüslemek zorunda kalmıştır. Rusya ile iki cephede savaşa girmek zorunda kalınmıştır. Tuna boylarından ve Kafkaslardan saldıran Ruslar, Plevne dışında fazla bir mukavemete uğramadan doğuda Erzurum'a batıda da İstanbul önlerine kadar gelmiştir. Rus ordusuna Romanya ve Bulgarların verdiği destek Balkanlardaki yüzyıllardır o toprakların sakini olan Türkler açısından felakete sebep olmuştur. Rus orduları yetmiyormuş gibi Bulgar çetelerinin de saldırısına uğrayan silahsız masum Türk halkı çoluk çocuk yollara düşerek canlarını İstanbul'a zor atmışlardır. Plevne'nin düşmesi ve Osman Paşa'nın esir olmasıyla Sırp, Romen ve Bulgar prenslikleri Rusya'nın yanında savaşa girmişlerdir(Shaw- Shaw,1983: 235). Dolayısıyla felaketin boyutu artmış, göç kitleler halinde Anadolu'ya akmaya başlamıştır. Alınan yoğun göçle beraber yollarda çekilen sıkıntılar bir yana İstanbul'da da aşırı göçün doğurduğu açlık ve barınak sorunları ortaya çıkmıştır. Hatta savaşın ilanından bir gün sonra Tuna valisi Sadık Paşa, Tulca mutasarrıflığına bir telgraf çekerek Hıristiyan ve İslam ahalinin taşınabilen kıymetli mal ve eşyalarını hayvanlarıyla beraber alıp Köstence hattına çekilmesini istemiştir. Aynı telgrafta düşmanın işine yarayacak malların da imhasını istemiştir(Tepekeya 2006:470). Daha savaşın başında görülüyor ki, Osmanlı Devleti savaş sebebiyle göçün olacağını tahmin etmiştir. Buna karşın her hangi bir önlem alındığına dair bir bilgi mevcut değildir. Rumeli'nin kaybıyla Anadolu'ya yönlendirilen bu göçmenler de sosyal problemler doğurur gerekçesiyle hoş karşılanmayan yerler de olmuştur(MMZC II:330). Nüfus yapısının ani değişmesinin sonuçlarının bölgenin kaldıramayacağı gerekçe olarak o günden ortaya konmuştur. Gerçekte de göçün uzun vadeli sıkıntıları da beraberinde getirdiği açıktır(Akkayan, 1979: 252).

1. Balkanlarda Durum ve Göçün Yansımaları

Osmanlı halkı ve basını savaşa taraftar görünmekle beraber gerçek durumun ne olduğunu birkaç savaş tecrübesi görmüş paşalar haricinde pek kimse bilmiyordu. Türk ordularının sayısı konusunda dahi padişaha kesin bilgiler verilememişti. Abdülkerim Paşa, Ahmet Muhtar Paşa ve Ali Rıza Paşa gibi tecrübeli kimi paşalar savaşa karşıydı. Buna rağmen savaş isteyenlerin ağır basmasıyla Sultan Abdülhamit de savaş yanlılarının yanında yer almak zorunda kalmıştır. Savaş arifesinde Türk ordusunda Serdarı Ekrem Abdülkerim Paşa, Balkanlarda bulunuyordu. Anadolu ordularının komutanı da Ahmet Muhtar Paşa'ydı. Savaşın başlamasıyla kısa sürede netice almaya çalışan Ruslar,

Tuna nehri boyunca saldırıya geçmiş, birçok noktada Türk direnişini kısa sürede kırmıştı. Balkanlarda Rus ilerleyişi Plevne'nin 10 Aralık'ta düşmesinden sonra hızlanmıştır. Rus kuvvetleri İstanbul'a doğru fazla bir direnme görmeden ilerlemişlerdir. Bulgarların da Ruslardan destek alarak Türklere saldırması üzerine Balkanlar, Türkler için kan gölü haline gelmiş ve amansız bir göç başlamıştır.

Kırım Savaşının aksine batı dünyası tarafından yalnızlaştırılan Osmanlı Devleti, Rusya ile tek başına kalmıştı. Savaşın ilk başlarında nispeten Rus kuvvetlerini durdurmuştur. Osmanlı kuvvetleri Plevne kalesinin Rusların eline geçmesiyle artık geri çekilmiş ve mağlubiyeti kabullenmişti. Orduların yenilgisiyle başlayan düşman zulmü savaşın sonuna kadar devam etmiştir. İstanbul'a akan Türk göçüyle beraber Meclis-i Mebusan da Müslim ve gayri Müslim mebuslar Ruslara karşı sert bir tepki vermiştir. Bu tepki meclis kürsüsünden 19 Nisan'da özellikle gayri Müslim mebuslarca dile getirilmiştir.

Savaşın başlamasının ardından Meclis-i Mebusan'ın 25 Nisan 1877 tarihli oturumunda Rusya'nın harp ilanı sebebiyle açılan müzakerede Müslim ve özellikle de gayri Müslim mebuslar savaş aleyhine söz almışlardır. Rusya'nın gayri Müslim Osmanlı tebaasını korumak amacıyla harp ilan ettiğini ancak kendilerinin bu korumaya ihtiyaçları olmadığı yönünde beyanat vermişlerdir. Karal, Meclis-i Mebusan'ın ve Ayan'ın da harp yanlısı taraflar arasında saymıştır(Karal, 1988: 42). Buna karşın meclis tutanaklarında mebusların savaşa aleni destek verdiklerini belirten mahiyette bir bilgiye rastlanmamıştır. Meclis-i Mebusan, savaşın başlamasıyla beraber aldığı bu haber üzerine cephe bulunan komutanlara telgraflar çekerek desteklerini bildirmiştir. Mebuslar savaş başladıktan sonra Serdar-ı Ekrem Abdi Paşa'ya, Tuna orduları komutanı Ahmet Eyüp Paşa'ya ve dördüncü ordu komutanı Ahmet Muhtar Paşa'ya ve aynı cephede bulunan Batum ordu müşiri Hasan Paşa'ya meclis reisi Ahmet Vefik Paşa vasıtasıyla iletilmişlerdir. Mebuslar meclisin görüşlerini ve desteğinin bildirildiği telgraflarını adı geçen cephelelerdeki komutanlara destek mahiyetinde gönderdiklerini de belirtmişlerdir(MMZC 1: 182). Meclisin ilk döneminde bu telgraf desteğinden başka savaşın akışıyla doğrudan pek ilgilenmemiş, zaten meclisin ilk oturumu 28 Haziran 1877 tarihinde sona erdiğinden savaşın olumsuz etkileri henüz Osmanlı kamuoyuna pek yansımamıştı.

Meclisin ikinci oturumu ise 13 Aralık 1877 tarihinde başlamış ve 14 Şubat 1878 tarihinde sona ermiştir. Meclisin ilk döneminin aksine ikinci dönemde savaşın seyriyle paralel olmak üzere Balkanların durumu ve devletin genel seyri meclisin gündemini oluşturmuştur. Muhacirlerin İstanbul'a gelmesi ve sosyal baskı tansiyonu iyice artırmıştır. Mebuslar hem Osman Paşa'ya hem de savaşa karşı ilgileri giderek artmış, hatta çoğu kere hükümetle tartışmaya kadar varmıştır. 5 Aralık 1877 tarihinde Plevne'nin düşmesi ve Osman Paşa'nın esir olması sebebiyle Suriye mebusu Halil Gaanem Efendi 22 Aralık 1877 tarihinde Meşrutiyet Meclisinde yapılan görüşmede Osman Paşa'nın evine "ifa-yı teşekkür ü taziyet" için bir telgraf gönderilmesini ve aynı zamanda hane halkına da meclis adına bir heyetin gitmesini istenmiştir. Bunun üzerine yapılan müzakerede Osman Paşa'nın evine gitmenin ailesi efradının üzüntülerini artıracığı gerekçesiyle bundan vazgeçilerek Babîâli vasıtasıyla Paşa'ya telgraf çekilmesine karar verilmiştir(MMZC 1: 69). Bu konuşmanın sonrasında Menekşelizade Emin Efendi, Balkanlar'da ve Doğu Cephesinde Kars'ın düşmesi ve Rusların Erzurum'un kapılarına dayanması sebebiyle yapılan yanlışları ve komuta heyetindeki kimi paşaların cezalandırılmasını isteyen bir konuşma yapmıştır. Henüz kitleler halinde göç olmadığından diğer mebusların ilgisini fazla çekmemiş, bu konu meclis gündemini fazla işgal etmemiştir(MMZC I: 70). Gösterilen yerlerdeki Zabıt Ceridelerinde Menekşelizade'nin konuşmasının Namık Kemal tarafından kaleme alındığı bilgisi vardır. Namık Kemal dostları vasıtasıyla İstanbul ve savaşın seyriyle ilgili muntazaman bilgilendiği bilinmektedir. Abdülhamit onu sürgüne

göndermesine rağmen İstanbul'la iletişimini tam koparmamış, sıkı bir kontrole tabi tutmamıştı(Tanpınar, 2001: 365).

2. Muhacirlere Yapılan Yardımlar

Osmanlı hükümetine baskı unsuru oluşturan ve sonuçta felakete dönüşen göç hadisesi bu tarihlerden sonra başlamıştır. Kitlesele göçün başlamasıyla hem hükümetle meclis gerilmiş hem de Müslim ve gayri Müslim mebuslar arasında gergin tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle Balkanlardan seçilerek gelen mebuslar olayları daha derinden duyma imkânı bulmuşlardır. Bölge mebusları yakın çevrelerinden aldıkları telgraflar vasıtasıyla resmi kurumlardan daha önce ve yerinden haber aldıklarından meclis gündemine de sorunları hızlı getirmişlerdir. Mecliste kürsüden aleni olarak savaşın seyri hakkında bilgi verilmesi de zaten gergin olan siyaseti büsbütün germiştir. 3 Ocak 1878 tarihli celsede Selanik mebusu Mustafa Bey, kendisine gelen telgrafi kürsüden arz etmiştir. Bu telgrafa göre Kosova vilayeti mülhakatından Şarköyü, Leskofça ve Ürgüp kasabalarını Sırpaların istila ettiğini, Sırplarla Romenlerin birleşerek Piriştine üzerine yürüyeceğini ardından da Dirine ve Üsküp'ten Selanik'e ineceğini bunun için gönderilen on tabur askerin bölgeyi savunmak için yetmeyeceğini ileri sürmüştür. Üstelik askerin elinde bulunan tüfeklerin çaplarının biri diğerini tutmadığını, hal bu ki düşmanın elinde Martini ya da Şinayder tüfekler olduğunu bildirmiştir. Meclis oturumunda özellikle bölge mebusları başta olmak üzere gerekli tedbirler alınmaz ise durumun fena olacağı ikazı yapılmıştır(MMZC II: 78).

Bu tartışmalar üzerinden çok geçmeden Meclis-i Mebusan'da Edirne'de toplanan muhacirlerin sorunları ele alınmıştır. Meclisin 12 Ocak 1878 tarihli oturumunda muhacirlerle ilgili çok acıklı bilgiler aktarılmıştır. Suriye mebusu Halil Gaanem Efendi, Edirne'den gelen bir muhacir ile görüşüğünü söyleyerek, bu görüşmeden çıkardığı durumu meclise de bildirmiştir. Görüşmenin içeriğini anlatan Gaanem Efendi, durumu özetlemek için "*Beni ağlattı*" demiştir. Edirne valisinin ve askeri yetkililerin de muhacirlere bakmadığını bu duruma bakacak yetkili bir memur tayininin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Aynı oturumda İstanbul mebusu Agop Efendi, kış ortasında üstü açık vagonlarla muhacirlerin taşındığını, vagonların üzerinde muşamba dahi olmadığını dile getirmiştir. Meclis reisi de bunun üzerine "*...daha vahim vakalar duyulduğunu, muhacirlerin Balkanlardan kaçmak için vagon istediklerini kapalı vagon verilemediğini, kendilerinin de açık vagona razı olduklarını, hatta bizi götürün götüremezseniz demirlere yatırıp öldürün.*" dediklerini belirtmiştir. Ancak şimdi de Edirne'yi de güvende görmeyerek İstanbul'a gitmek istediklerini ifade etmişlerdir(MMZC II: 134). Devletin bu sırada yoğun bir şekilde Balkanlardan gelen muhacirlere kış şartlarında çadır ve muşamba dahi verilemediği, yiyecek ve barınma ihtiyaçlarının karşılanamadığı, gerekli eşyalarının olmadığı çok sayıda belgeden de anlaşılmaktadır. Kaldı ki daha Plevne düşmeden de İstanbul'a yoğun göç dalgası başlamış, ihtiyaçlar da karşılanamaz duruma gelmişti.² Hatta pek çok Anadolu şehrine Kafkaslardan ve Balkanlardan muhacir akmaya başlamıştı. Bu muhacirler için Konya, Yozgat, Maraş gibi kimi şehirlerden hem İstanbul'daki hem de kendi şehirlerindeki muhacirlere yardımlar yapılmıştır.

Meclis-i Mebusan Balkanlardan gelen bu muhacir baskısı ve muhacirlerin perişan halleri sebebiyle bir yardım komisyonu kurulmasına ve yardım toplanmasına başlanmıştır. Yardım konusunda mebuslar da İstanbul'un önde gelen devlet adamları ve varlıklı kişileriyle temasa geçmişlerdir. İstanbul mebusu Astarıcılar Kethüdası Hacı Ahmet Efendi, İstanbul'un bilinen varlıklı kimselerinden Altunizade İsmail Efendi ki yüz bin kuruş ile en yüksek miktarda yardım yapmıştır. Ahmet Efendi, Cevdet Paşa ve

² Y.PRK. KOM, 1/6, 28 Kasım 1877.

daha başka yardım yapabilecek kimselerin de kapısını çalarak muhacirler için yardım yapmalarını istemiş ve bu yolla pek çok yardım toplanmıştır(MMZC II: 179). Ayrıca İstanbul'da bulunan boş konaklarla camilerin de muhacirlere tahsis edilmesini gereğine işaret edilmiştir. Bunlardan başka Yeni Camii ve Hamidiye İmareti de yine muhacirlere tahsis olunmuştur(MMZC II: 139). Halk tarafından Balkanlı muhacirlere Meclis-i Mebusan'da kurulan muhacirin komisyonuna yardımların artarak devam ettiği görülmektedir. Yanya mebusu Daviçon Efendi'nin takdim ettiği bilgiye göre yine pek çok kişi ve kurumdan aynı, nakdi ve konak ve hanların muhacirlere açılması şeklinde yardımlar yapılmıştır. İstanbul'da birçok sosyal alanlar muhacirlere geçici olarak verilmiştir(Pul, 2013: 5). Hamidiye Medresesi Müderrisleri aşure bahası olarak otuz bir bin kuruş, Hazine-i Evkaf-ı Hümayun memurları on sekiz bin sekiz yüz yetmiş kuruş ve Nizamiye Alayı İkinci Taburu komutanları da otuz dokuz bin dört yüz otuz dokuz kuruş yardımda bulunmuştur(MMZC II: 179). Bu örnekler haricinde pek çok kişi ve kuruluşun muhacirler için meclis komisyonuna yardım ettiği meclis kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Balkanlardan gelen göç dalgasının İstanbul'da yarattığı baskı sebebiyle Sultan Abdülhamit de sarayında en muhtaç olanlarından olmak üzere yüz elli göçmen misafir edeceğini açıklamıştır. Bu açıklamayı yapan Yanya mebusu Daviçon Efendi bu bilgiyi yardımların artırılmasını hedefleyerek vermiş ve örnek olmasını da dilemiştir. Öte yandan mecliste İstanbul'da bulunan muhacirler için yirmi kişilik bir komisyon oluşturulmuştur. Mecliste oluşturulan bu komisyon gazetelere ilanlar vererek konaklarında muhacir misafir edebileceklerin müracaatlarının kabul edeceğini bildirmiştir. Daviçon Efendi, muhacirlere verilmek üzere 116.368 kuruşun on kişi tarafından isimleri gizlenerek verildiğini ifade etmiştir. Yine aynı konuşmanın devamında muhacirlere yardım için on bin üç yüz kuruş toplamışlardır(MMZC II: 154). Balkanlardan gelen muhacirlere başka kanallardan da yardımlar olmuştur. Meclisin aynı oturumunda yine Daviçon Efendi, "*ianat şiar-ı insaniyet-ü medeniyete tamamıyla layık*" iltifatlarında bulunduğu Baron Hırş'in de yardım ettiğini bildirmiştir.³ Aynı dönemde daha pek çok yabancı örneğin Madam Charlotte Bousquet gibi kimseler de muhacirlere ve Osmanlı yaralı askerlerine yardımda bulunmuşlardır.⁴

Balkanlardan gelen muhacirlere meclis destek sağlarken kimi mebuslar da mecliste yürütülen kampanyalara yardımlarda bulunmuşlardır. Bu yardımlar para olarak toplanmış zaman zaman da tekrar etmiştir. 17 Ocak 1878 tarihli oturumunda doksan iki mebus para yardımında bulunmuştur. Bu mebuslardan otuz dördü gayri Müslim elli sekizi ise Müslimdir. Müslim mebuslar arasında en çok yardımda bulunan dört bin kuruşla meclis reisi Hasan Fehmi Efendi, gayri Müslimler arasında da beş bin kuruşla Dersaadet mebusu Yuvan Efendi olmuştur. Balkanlı Türk muhacirlere yardım konusunda Müslim mebuslardan daha ziyade gayri Müslim mebuslar maddi destekte bulunmuştur. Ayrıca en yüksek meblağı da yine beş bin kuruşla Dersaadet mebusu Yuvan Efendi yapmıştır. Mebusların mal varlıklarını bilemediğimizden zenginlik derecesiyle hangi mebusun hangi oranda yardımda bulunduğu bilinmemektedir.

Rus ordularının Tuna vilayetini işgal etmesiyle Şumnu İstanbul'a gelen göçün ilk ayağını meydana getirmişti. Tuna vilayetinden gelen göçmenler için bir muhacir komisyonu kurulmuş ve buraya da İstanbul hükümetinden yardım yapılmıştır.⁵ Meclis reisi Hasan Fehmi Efendi, Tuna vilayetinden Şumnu'ya üç bin göçmen geldiğini orada da bu

³ Hırş, Balkan Demiryollarını yapan kişidir ve bu hususta yolsuzluklarıyla bilinmektedir(Engin 1993: 54).

⁴ HR. TH., 24/18, 21. 07. 1877.

⁵ İ.DH, 771/ 62794,25 Haziran 1878.

nüfusun barınamayacağını göçün kaçınılmaz olduğunu ve daha önemli bulunan yetim çocuklarının barındırılması için bir yetimhane açılmasının gereğini de hükümete önerilmiştir(MMZC II: 164). Hasan Fehmi Efendi'nin Şumnu'ya yardım yapılması ve doğa bilecek tehlikeler hususunda mecliste yaptığı uyarının boşa olmadığı anlaşılmıştır. Osmanlı hükümeti 2 Ağustos 1878 tarihinden itibaren Şumnu ve Varna'yı boşaltmaya başlamıştır.⁶ Bu dönemde tam olarak tespit edilemese de 350 bin civarında Türkün katledildiği ve bir milyondan fazla insanın göç ettiği tahmin edilmektedir(Çavuşoğlu, 2007: 127).

Osmanlı kuvvetlerinin Balkanlarda tutunamayıp Edirne'ye doğru gelmesiyle buradan da yoğun bir göç başlamıştır. Sırp, Bulgar ve Rusların oluşturduğu üçlü ittifak Türkleri Balkanlardan tamamen atmak üzere anlaşmışlardı(Jelavich 2013; 384). Bölgenin çapulcu çetelerinden başka düzenli Rus birliklerin de katliam yaptığı tarihi gerçek olarak artık gün yüzündedir(McCarthy 2012: 77). Bu bilgiyi Meclis-i Mebusan'da Edirne mebusu Rasim Bey de doğrulamaktadır. Rasim Bey, Savaşın seyri Edirne'nin durumu hakkında mecliste uzun bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada savaş esnasında yapılan hatalar ve göç ile ilgili ilginç tespitlerde bulunmuştur. Bir milyon erkek nüfusa ulaşan Edirne'de Kızanlık ve Zağra kazaları gibi katliama uğramamaları, çocuk ve yaşlıların korunması ve kadınların ırzlarına tecavüzün önlenmesi için bazı tedbirlerin alınmasını istemiştir. Şıpka'nın düşmesi, Sofya ordusunun çekilmesi sebebiyle Ahmet Eyüp ve Mehmet Ali Paşaların Edirne'nin savunulamayacak durumda olduğunu ima etmeleriyle halkın heyecanının ve korkusunun arttığı belirtilmiştir. Burada vurgulanan ikinci bir husus Rumeli trenlerinin neden hızlı çalışmadığı ile ilgilidir. Demiryolunu işleten Almanların treni bilerek mi geciktirdiği sorgulanmaktadır. Edirne'den İstanbul'a posta treni on iki ve yük treni kırk sekiz saatte gelmesine rağmen muhacirleri taşıyan tren yolculuğunun haftaları bulduğunu söylemiştir. Bu gecikmeden dolayı oluşan acı tabloyu da şu şekilde ifade etmiştir. "Her istasyon bir mezarlığa dönmüştür."tespitinde bulunmuştur. Edirne zenginlerinden bazıları trenlerin birinci sınıf koltuklarından bilet aldıkları halde istiflenerek yolculuk yapmak zorunda kalmışları ifade edilmiştir. Kendi akrabalarından da bir kısmı da olmak üzere hayatını kaybedenlerin büyük sayılarda olduğunu bildirmiştir. Bu sırada Tekirdağ'a karadan öküz arabalarıyla çıkan aç ve çıplak Edirneli muhacirlerin Şirket-i Hayriye vapurlarıyla getirilmesi de istenmiştir. Ayrıca Prusya elçiliğinden durumun sorgulanması için girişimde bulunulması gereği vurgulanmıştır (MMZC II, 1854: 186-189).

Meclis-i Mebusan'a muhacirler konusunda yansıyan meselelerin birisi de Çerkez muhacirler meselesidir. Balkanlardan İstanbul'a ve oradan da Anadolu'ya geçen Çerkezlerle ilgili mecliste pek çok görüşme yapılmıştır. Meclisin Müslim ve gayri Müslim mebusları muhacirler konusunda ortak kararlar alıp, maddi destek verme hususunda adeta birbirleriyle yarışmışlardı. Fakat konu Çerkezler olunca gayri Müslim mebusların farklı tutumları ortaya çıkmıştır. Müslim mebuslarla gayri Müslim mebuslar Çerkezler konusunda birbirleriyle sert tartışmalara girmişlerdir.

3. Çerkez Muhacirler

Balkanlarda 1875 ayaklanmaları çıktığı zaman Osmanlı askeri terminolojisinde "başbozuk" tabir edilen guruplar içinde yer alan Çerkezler Arnavutlar ve hatta Kürtlerle beraber Sırlara saldırdığı ticareti sekteye uğrattığı şeklinde Sırlar, Osmanlı nezdinde bir takım şikâyetlerde bulunmuşlardı(Karal, 1988: 16). Aynı tarihlerde benzer sebeplerle Karadağlılar da Osmanlı Devletine karşı Sırlar ve Ruslarla beraber hareket edeceklerini açıklamışlardı. Karadağ Prensi Nikola, sadrazama bir bildirge göndererek Kara-

⁶ İ.DH., 773/62929, 2 Ağustos 1878.

dağ'ın güney sınırındaki ticaretin ablukaya alındığını ve ticaretin engellendiğini bildirmiştir. Ardından da 2 Temmuz 1876 tarihinde savaş ilan etmiştir (Özcan, 2012: 45). Aynı şekilde Bulgaristan'da da kanlı çarpışmalar meydana gelmiş, Osmanlı başıbozuk kuvvetleri Bulgar asileriyle şiddetle çarpışmalara girmiş bölge kan gölüne dönmüştür (Yetişgin, 2013: 752). Balkanlarda Çerkezlerden Ruslar da şikâyetçi olmuşlardır. Çerkezlerin Manbaraslog ve Bansko Köyü ile Cuma Nahiyesi arasında çapul ve yağma yaptıklarını, halkı bezdirdiklerini ve bunun için önlem alınması gerektiğini hatta işin katliama kadar vardığını Ruslar Osmanlı hükümeti nezdinde şikâyet etmişlerdir.⁷ Savaş sahasından kaçan Çerkezler hakkında Rusların bu şekilde şikâyet etmelerine karşılık bozguna uğrayan bir milletin mağlup halkının çektiği dramlar meclise başka türlü yansımıştır. Ancak bu şikâyetlere rağmen Çerkezlerin Kırım Savaşı'ndan sonra bölgeye yerleştikleri ve savundukları toprakların sekeneşi oldukları da unutulmamalıdır (Saydam, 1997: 197).

Meclis-i Mebusan'da Çerkezler hakkında pek çok tartışma yapılmıştır. Müslim mebuslar Çerkezler lehine görüş bildirmişlerdir. Diğerleri ise aleyhlerindedir. Balkanlarda bu yaşananlar çerçevesinde başıbozuklar içinde yer alan ve sonra da göç ederek vatanlarını terk eden Çerkezlere karşı özellikle bölgenin gayri Müslim mebuslarının husumetle yaklaştıkları görülmektedir.

Konuyu ilk önce gündeme getiren Edirne mebusu Antimos Efendi, mecliste başıbozuk Osmanlı kuvvetleri ve Çerkezler hakkında uzun ve Çerkezleri ağır bir dille suçlayan bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında düşmanın Edirne'yi işgal ettiğini üzülen ifade ettikten sonra Çerkezlerin düşman üzerine gitmesi gerekirken Tekirdağ ve Gelibolu civarlarında yağma ve çapulculuk yaptıklarını, nüfuslarının altı bin nüfustan fazla sayıya ulaştıkları bu durumun tehlikeli sonuçlara sebep olacağını belirtmiştir. Konuşmanın devamında eğer hükümette uygun görürse Çanakkale Boğazının karşı tarafına geçirilmelerinin doğru olacağını, hatta Tekirdağ'ı halkının karşı kıyıya geçmek isteyen Çerkezlerin vapur ücretlerini de ödemeye hazır olduğunu bildirmişlerdir (MMZC II: 227). Bu konuşmayla beraber muhacirler konusundan ziyade Çerkezler, Müslim ve gayri Müslim mebuslar arasında tartışmaların başladığı görülmektedir. Bu konuşmalara dâhil olan Trabzon mebusu Emin Hilmi Efendi, Çerkezleri savunan bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada Çerkezlerin göçler sırasında pek çok masaib yani felaketler gördüklerini, kıyas-ı nefis ile hareket ettiklerini, yalnız Çerkezlere değil tüm muhacirlere "*asar-ı insaniyet*" gösterilmesi gerektiğini, göç sırasında muhacirlerin mallarını kaybetmişlerdi. Burgaz'dan Anadolu'ya yapılan göçü örnek gösteren Hilmi Efendi, burada kaybettikleri mallarının da daha sonra hazinece tanzim edilmesini istemiştir. Aynı oturumda Agop Efendi, Antimos Efendi'yi desteklediğini Tekirdağ despotundan aldığı telgrafta benzer şikâyetleri gördüğünü, daha esaslı tedbirler alınması gerektiğini ve İstanbul'dan Anadolu'ya göndermenin çözüm olmadığını kaydetmiştir. Bunların "*başbozuk asker*" olduğunu ve durumun seraskerliğe bildirilmesi gerekir şeklinde görüş bildirmiştir. Edirne mebusu Rasim Bey'in "*başbozuk*" kelimesine itirazıyla durum devam etmiştir. Mebuslar arasındaki yardımda ittifak Çerkezler konusunda bozulmuştur.

Çerkezlerin çapulculuk yaptığı ve halka zarar verdiği üzerine mecliste müzakereler zaman zaman daha da artarak devam etmiştir. Aydın mebusu Mina Efendi Cezayir mebusu Zafiraki Efendinin meclise sunduğu tezkeredeki görüşlerini destekler mahiyette Çerkezleri suçlayan bir konuşma yapmıştır. Aydos, Ahyolu ve Burgaz kasabalarında düşmandan korkarak kaçan halkın Çerkezler'den dolayı uğradığı korku dehşet ve teca-

⁷ HR. SYS., 1238/3, 24.11.1878.

vüzleri anlatmıştır. Aydın mebusu Hacı Ahmet Efendi de devletin o anki durumunu fırtınaya tutulan gemiye benzetmiş ve mahkemelerin bir kişiyi suçlu olarak nitelemedikten başka suçlu sayılamayacağını bildirmiştir. Edirne mebusu Resim Bey ise Ahyolu'ndaki olaylardan haberdar olduğunu Bulgarlarla Çerkezlerin mukatele içinde olduklarını birini suçlarken diğerinin masum gösterilmesinin doğru olmadığını bildirmiştir(MMZC II: 282 vd).

Çerkezler üzerinden yaşanan bir tartışma da seçildikleri şehirlere aşırı derecede muhacir göçüne karşı çıkan Müslim mebuslardan gelmiştir. Kastamonu mebusu Salim Efendi, Çerkezlerin İslam olduğunu, çapul yağma ve katil gibi dine aykırı şeyleri yapmayacaklarını bildirmiştir. Salim Efendi Çerkezlerle karşı çıkmamakla beraber Çerkezlerin Trablusgarb'a gönderilmelerinin daha doğru olacağını da iddia etmiştir(Oğuz, 2003: 40). Fakat Kastamonu'nun yirmi yıldır göç aldığını da ha fazla göç almalarının zorluklarının da olduğunu ilave etmiştir(MMZC II, 334). Arşiv belgelerinde de buna benzer serzenişler mevcuttur. Yalnız Balkanlardan değil Kafkaslardan gelen göçün de Anadolu'da hayli zor misafir ya da iskân edildiği görülmektedir. Trabzon ve Giresun taraflarında yığılan Abaza muhacirlerin Ankara, Sivas, Kayseri ve Kastamonu taraflarında iskânı için bölge halkının ikna edilmesi için gönderilen heyetin bölge ileri gelenlerini ikna ederek bir miktar muhacir almalarının sağlandığı bildirilmiştir.⁸

Sonuç

Çok uluslu olması dolayısıyla Osmanlı Devleti, Fransız İhtilaliyle beraber parçalanma sorunları yaşamıştır. Avrupa Devletleri ise değişik milletlere yeni haklar elde etmek amacıyla sürekli Osmanlı Devletinin iç işlerine karışmışlardır. Osmanlı Devletinin zayıflaması bunun yollarını kolaylaştırmıştır. Tanzimat döneminde gayri Müslimlere verilen demokratik hakların yetersizliği bahane edilerek yapılan müdahalelerin esası gerçekte Balkanlarda yeni yeni bağımsız devletçikler ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.

Genişleme politikasını Osmanlı Devleti üzerine kuran Rusya hem toprak kazanmak hem de Yunan devletinin kurulmasında olduğu gibi Osmanlı Devletini savaşa zorlayıp, kendisine yakın yeni devletler ortaya çıkarmak kararındaydı. 1877-78 savaşında ise Balkanlarda kendisinin destek vererek çıkardığı isyanları Osmanlı'nın iç işlerine karışmanın vesilesi sayarak savaşı başlatmıştı. Balkanlarda Tuna nehri boyunca ve Kafkaslarda Kars Ardahan üzerinden saldıran Ruslar kısa sürede Erzurum ve İstanbul önlerine gelmişlerdir.

Rusların ve diğer öteki Bulgar, Sırp, Romen, Hırvat gibi milletlerin önünden kaçan Müslüman ve Türk Osmanlı tebaası İstanbul'a kadar türlü zorluklarla kaçmaya çalışmış, kaçamayanlar hayatlarını kaybetmiştir. Tarihin en büyük dramlarına sahne olan bu göç, tarihin şahit olduğu en büyük soykırımlardan birisini oluşturmuştur. Yüzyıllardır Balkanları mesken tutan Türk halkı tarihi şehirlere ve yurtlara veda ederek yeni bir vatan bulmak için İstanbul ve Anadolu yollarını tutmuştur. Tarihte pek yer bulmayan bu göç ve katliam 1912 Balkan savaşları akabinde yaşanan göçlerin gölgesinde kalmıştır. Tarihin bu dönemine de ışık tutulması gerekmektedir.

Bu katliamın ve göçün bir parçası olan Çerkezler de "93 Harbi"nin bir parçası olmuştur. Gayri Müslimlerin itim kakmalarına rağmen Müslüman Türk mebuslar ve Anadolu halkı onlara da sahip çıkmıştır.

KAYNAKÇA

a. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

-Y.PRK. KOM.(Yıldız Parakende Evrakı Komisyonlar Maruzâtı), 1/6, 28 Kasım 1877.

⁸ DH. MKT., 1319/71, 20 Eylül 1877.

- HR. TH.(Hariciye Nezareti Tahrirat), 24/18, 21. 07. 1877.
- İ.DH.(İrade Dâhiliye), 771/ 62794,25 Haziran 1878.
- İ.DH., 773/62929, 2 Ağustos 1878.
- HR. SYS.(Hariciye Siyasi), 1238/3,24.11.1878.
- DH. MKT.(Dâhiliye Mektubi Kalemi), 1319/71, 20 Eylül 1877.

Araştırmalar

- Abdullah Saydam (1997), Kırım ve Kafkas Göçleri, TTK, Ankara.
- Ahmet Oğuz, "1877-1878 Meşrutiyet Meclisinde Kastamonu Mebuslarının Faaliyetleri ve Ele Aldıkları Başlıca Konular"*İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri 18-20 Eylül 2003*, Ankara 2005, ss.29-42.
- Barbara Jelavich (2013), Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar, Küre yayınları 3. Baskı, İstanbul.
- Halim Çavuşoğlu (2007), ""Yugoslavya-Makedonya" Topraklarından Türkiye'ye Göçler Ve Nedenleri", *Biliş*, sayı 41, bahar, ss. 123-154.
- Enver Ziya Karal (1988), Osmanlı Tarihi cilt VIII, TTK Yayınları Ankara.
- Justin McCarthy (2012), *ÖLÜM VE SÜRGÜN Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı(1821-1922)*, TTK yayınları, Ankara.
- Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt I (1939), toplayan: Hakkı Tarık US, İstanbul.
- Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt II (1954), toplayan: Hakkı Tarık US, İstanbul.
- Memet Yetişgin (2013), "On Dokuzuncu Asrın Son Çeyreğinde Rusların Balkan Politikası", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Ed: Zeynep İskefiyeli ve Diğerleri, Sakarya Üniversitesi Balkan Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya, Cilt II, SS. 745-770.
- Muzaffer Tepekaya (2006), "Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi", Cilt VI, sayı 2, Sayfa 463-480, İzmir.
- Ayşe Pul (2013), " 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Beykoz'da Muhacirler İçin İskân Yeri Çalışmaları", *Tarih Okulu Dergisi*, yıl 6, sayı XV, ss. 159-182.
- Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw (1983), Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, ikinci cilt, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi(2001), 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan kitabevi, İstanbul.
- Taylan Akkayan (1979), *Göç ve Değişme*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Uğur Özcan (2012), *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Karadağ Siyasi İlişkileri*, TTK yayınları, Ankara.
- Vahdettin ENGİN (1993), Rumeli Demiryolları, Eren Yayınları, İstanbul.